

Bijeenkomst Monumentaal groen met eigenaren van uitvoeringsprojecten

Schouwenburg, 4 september 2014

De aantrekkingskracht van Gelderland wordt mede bepaald door het groene karakter. Groen zit in het DNA van Gelderland en het groene erfgoed is hiervan een aansprekend deel. Groen erfgoed is echter niet of nauwelijks rendabel te exploiteren, terwijl het van groot maatschappelijk belang is. Voor bezoekers, omwonenden en het toeristisch-recreatief bedrijfsleven brengt het veel op in de vorm van woon- en recreatiegenot en als bron voor de vrijetijdseconomie. Daarom spant de provincie Gelderland zich in om samen met eigenaren en beheerders het historische groen in stand te houden, in combinatie met hedendaags gebruik. Specifiek zijn vakmanschap, kennis en kunde cruciaal voor de instandhouding van groen erfgoed.

Op donderdag 4 september 2014 kwamen eigenaren en beheerders bij elkaar die de komende tijd met subsidie van de provincie Gelderland projecten gaan uitvoeren in Monumentaal Groen. Doel van de bijeenkomst was: praktische kennisuitwisseling en van elkaar leren. Een deel van de kennis die gedeeld is, wordt weergegeven in dit verslag. Alle kennis die wordt opgebouwd in het kennis- en leertraject Monumentale energietransitie wordt gedeeld via www.duurzamelandgoederen.nl.

Aanwezig waren: Fenneken Anneveld, Pim Anneveld, Hans Horstik, René Hoogenboom, John Smits, Erica Bosch van Rosenthal, Adriaan Prins, Govert Bos, Edgar Schermerhorn, Gijs van Dedem, Meta Daniels, Diane Visser, Paul-Robert van der Zouw, Lodewijk Bosch van Rosenthal, Wim Besemer, Jeanine Perryck, Hans Rustink, Klaas de Boer, Ciska van der Genugten, Ab van Dijk, Rita ten Dam, Paul Thissen, Monique de Rooij en Charlot Teng.

Algemene tips

- Onderzoek wat je hebt aan waarde d.m.v. bronnenonderzoek of laat dat doen; maak gebruik van de richtlijn van de RCE hiervoor.
- Ontwikkel een visie op inrichting én beheer.
- Maak een zorgvuldig werkplan in afstemming met de beschikbare middelen en met inachtneming van beheer na inrichting.
- Kies bewust voor een bedrijf, soms zelfs voor mensen binnen een bedrijf; laat uitgenodigde bedrijven zelf meedenken over passende oplossingen. Nodig verschillende bedrijven uit, maar openbare aanbesteding leidt vaak niet tot de beste resultaten. Het bedrijf moet passen bij de omvang en werkwijze op het landgoed.
- Zorg tijdens het werk voor kwaliteitsbewaking, zelf of besteed dit uit.
- Er is overigens geen routekaart of stappenplan voor voorbereiding, uitvoering, beheer en onderhoud van historisch groen. Daar blijkt wel behoefte aan te zijn (zie afspraken).
- Kijk kritisch in elkaars tuin, dan bezorg je elkaar een onafhankelijke, frisse en kritische blik.

Kwaliteit bij de uitvoering

- Maak een offerteaanvraag zo specifiek mogelijk.
- Grondverzet laten plegen door een goede machinist; dat komt heel nauw, lang niet alle machinisten kunnen dat. Vraag naar referenties van andere eigenaren om een goede machinist te vinden.
- Wat vaak voorkomt is dat er na aanleg of herstel waterproblemen optreden, die moeten achteraf worden hersteld hetgeen duur is en onnodig.
- Maak foto's en voeg die bij het bestek, met aantekeningen hoe het moet worden.
- Wat ook vaak misgaat is dat laanbomen niet precies goed worden gezet: niet in rij of niet op de juiste afstand.
- Schakel gespecialiseerde bedrijven in of een deskundige die de kwaliteit van het werk bewaakt.
- Als er onzekerheid is over de kennis/ervaring van een bedrijf is kan eventueel bij Geldersch Landschap nagevraagd worden wat de ervaringen met bedrijven zijn. Zij hebben veel ervaring met verschillende bedrijven opgedaan.
- De provincie is bezig met het ontwikkelen van een kwaliteitsregeling voor Monumentaal groen waarin bedrijven zich kunnen laten beoordelen op de kwaliteit van hun werk. Daarover volgt op een later moment meer informatie.
- Inzetten van een deskundige tuinman voor verschillende landgoederen in de regio is een oplossing voor kleinere landgoederen die zich geen eigen tuinman kunnen veroorloven. Deze samenwerkingsverbanden worden op enkele plaatsen opgezet, o.a. in de gemeente Rheden.
- Er is een initiatief om op de groenopleiding Helicon voor hoveniers een opleidingsmodule Monumentaal Groen te starten. Behalve voor leerling hoveniers kan die ook door vrijwilligers worden gevolgd. Voor landgoederen kan het interessant zijn om een leerplek aan cursisten aan te bieden.

Voorbeeld Rhederoord

- Voor onderzoek is op Rhederoord samengewerkt met de buurman (Natuurmonumenten), een grote organisatie met veel ervaring- daar heeft het landgoed zich aan opgetrokken.
- Voor uitvoering van groenwerkzaamheden kun je niet dezelfde aannemer kiezen als voor 'het rood': op Rhederoord was gekozen voor de aannemer die al in het groen op het landgoed werkt. Ondanks goede voorbereiding traden er wat problemen op bij de uitvoering, er trad bijvoorbeeld wortelschade op doordat de aannemer niet de oude profielen behouden etc.

Waterkanten, 'walkanten' in het bijzonder

- Met het herstel van walkanten hebben veel buitenplaatsen te maken. Het is een dure ingreep, die maar eens in de zoveel tijd wordt uitgevoerd. Oppervlakkig lijkt het wel duidelijk hoe het moet, maar in de praktijk doen zich veel problemen voor. Helaas wordt er vaak geprutst, waardoor er op afzienbare termijn weer wat moet gebeuren.
- Tips vanuit de groep en van Klaas de Boer:
 - Doe eerst onderzoek of er wel een harde beschoeiing was; vaak wordt daar van uitgegaan maar dat hoeft niet het geval te zijn.
 - Bij walkanten is de glooiing die er van oudsher was en die een mooie aanblik gaf vaak weg door het opbrengen van bagger. Er zijn goede manieren om walkanten te herstellen die bij goed beheer tot in de eeuwigheid meegaan.
 - Boomopslag op de walkanten, zoals op Schouwenburg, kun je weg krijgen door aan het eind van de groeiseizoen af te kappen op 1 meter en na uitloop opnieuw. Niet in de winter, want dan zitten alle groeistoffen in de wortels.
 - Een andere methode is frezen of uitboren. Frezen geeft veel rommel, uitboren met een kleine rupskraan geeft beter resultaat en minder rommel.
 - Sowieso is het van belang om te zorgen dat de bodem niet sterk verdicht wordt door het gebruik van zware machines. Dat leidt tot beheerproblemen (verslechterde groei, belemmering waterafvoer) die vaak alleen op te lossen zijn door dure maatregelen.

Kantopsluitingen in het bijzonder

Stalen of houten kantopsluitingen houden de kanten van gazons of perken goed op hun plaats. Cortenstalen banden zijn mooi, maar gaan roesten daar waar ze de bodem ingaan. Vaak zijn ze dun, waardoor ze kwetsbaar zijn voor beschadiging door voertuigen. Na beschadiging krijg je de kant niet meer strak. Een beter alternatief, bovendien goedkoper, is scheepsstaal. Dat kan tegen een stootje.

Financiering / Middelen

- Het is belangrijk om bij restauratie rekening te houden of je het beheer kunt laten uitvoeren. Zo heeft Gelders Landschap op Warnsborn vooraf in beeld gebracht of zij voldoende inkomsten uit het hotel konden krijgen om de tuin te onderhouden. Anders hoef je niet aan een restauratie te beginnen.
- Maatregelen kunnen kostbaar zijn. BRIM-groen voor beheer en bijdragen van provincies voor inrichting zijn bij eigenaren bekend. Sommigen in de groep maken daarnaast gebruik van bijdragen uit diverse fondsen, zoals Prins Bernhard Cultuurfonds, het Waterfonds. Van sponsoren wordt door particulieren weinig of geen gebruik gemaakt. Enkeligen krijgen maatregelen gefinancierd door samenwerking met gemeenten en gemeenschappen. Een voorbeeld is landgoed Haastrecht in de gemeente Vlist, Zuid-Holland.
- Waterschap Vallei en Veluwe heeft een subsidie voor herstel van kleine elementen. Deze regeling kan bijvoorbeeld interessant zijn voor landgoed Vosbergen.
- Geldersch Landschap heeft recent een rozentuin hersteld dankzij vrijwilligers die het beheer van deze tuin minimaal vijf jaar op zich wilde nemen en een rozenkweker die als sponsor de rozen heeft geleverd.
- Soms is het gemakkelijker om middelen te krijgen als subsidie of gift door aanvragen van verschillende landgoederen te bundelen. Er is al het initiatief van Floor van Dedem (GPG) en Klaas Conijn (curator Middachten) om door bundeling te komen tot een aanvraag voor minstens €1 miljoen voor herstel van inboedels van monumentale kastelen en landhuizen.
- Nieuwe verdienmodellen zijn nodig: zo wordt op Vosbergen de mogelijkheid van het (in het wild) kweken van paddenstoelen onderzocht: dit is goed voor de bodem, maar ook voor de verkoop.

- Er is ook laaghangend fruit voor kostenbesparing in het beheer, aldus Klaas de Boer: maatregelen met veel effect die niet duur zijn. Het aanzien van tuin en park kan in veel gevallen met eenvoudige en goedkope ingrepen sterk worden verbeterd. Enkele voorbeelden:
 - Een zichtas vrijhouden door het fors terugsnoeien van heesters en bomen. Niet ieder jaar een stukje bijscheren, maar bijv. iedere vijf jaar terugzetten.
 - Graskanten recht maken: 1x echt goed doen, daarna bijhouden. Herstel van de belijning in de tuin is sowieso dankbaar: niet duur en veel effect (*meer praktische kennis hierover wordt gedeeld tijdens de praktijkdag Monumentaal Groen op 16 oktober a.s.*).
 - Ook voor rododendrons geldt: 1 x echt terugzetten i.p.v. ieder jaar bijscheren.
 - Het beheer van een bloemenweide is arbeidsintensief, dus duur en daarom sneuvelt een dergelijke weide vaak als eerste, tegelijk is een bloementuin aantrekkelijk- ook voor bezoekers en vrijwilligers. Geldersch Landschap is bezig met een experiment op landgoed Scherpenzeel om te kijken of een bloemenweide in stand kan worden gehouden door deze 1x per jaar te klepelen. De eerste ervaringen met deze methode zijn veelbelovend.
- Bedenk dat maatregelen genomen worden voor een bepaalde periode. Soms lang, tot wel 100 jaar (laanbomen). Weeg de investering af tegen de periode waarvoor die geldt.

Vergunningen

- Doorlooptijden voor vergunningen kunnen een project flink vertragen. Let bij de vergunningaanvraag altijd op doorlooptijden om te voorkomen dat een subsidie moet worden terug betaald. Een omgevingsvergunning heeft een doorlooptijd van minimaal 26 weken.
- Vergunningen nemen veel tijd/energie in beslag. Een idee is om een gedragscode voor landgoedbeheer te ontwikkelen, vergelijkbaar met de gedragscode bosbeheer. Je krijgt dan fiat als je het goed doet of voor uitvoering van een landgoedvisie kun je binnen de randvoorwaarden je gang gaan zonder steeds opnieuw met de gemeente af te hoeven stemmen. Een dergelijke werkwijze wordt in de gemeente Rheden toegepast. Andere gemeenten kunnen hiervan leren.
- Er zijn grote verschillen in Monumentencommissies, maar het belangrijkste is om de gemeente zo vroeg mogelijk te informeren en mee te nemen in de plannen. Een aantal deelnemers onderschrijft dat het belangrijk is om een goede relatie op te bouwen met de Monumentencommissie en hen regelmatig over de plannen te informeren.
- Het is handig om te kijken hoe anderen het hebben aangepakt. Dit geldt ook voor gemeentebesturen: elkaar helpen bij het buiten de eigen grenzen denken.

Draagvlak

- Het creëren van draagvlak of begrip bij bezoekers en omwonenden voor maatregelen speelt op verschillende landgoederen. Omwonenden vroeg informeren over de plannen en uitleggen wat er gaat gebeuren en waarom blijkt belangrijk te zijn, met name bij de kap van bomen in een parkbos. Een voorbeeld is Scherpenzeel. Daar werken Landgoed Scherpenzeel en Geldersch Landschap samen om de dorpsbewoners mee te nemen in de plannen. Er worden inloopavonden (dus niet plenair!) georganiseerd, waarbij iedereen zijn ideeën mag spuien en voor en tegenstanders met elkaar in discussie kunnen gaan. Op dit moment wordt er gewerkt aan een masterplan, en daar worden ideeën van dorpsbewoners serieus in meegenomen.
- Geldersch Landschap heeft omwonenden ook eens geïnformeerd door hen mee het bos in te nemen en te laten zien dat als er niet gekapt wordt, alle bomen zo dun als luciferhoutjes blijven. Om volwaardige bomen te krijgen moet er wel gekapt worden, er is eenvoudigweg niet voldoende voedsel in de bodem voor teveel bomen. Als je het zo uitlegt, dan snappen de meeste mensen de maatregelen wel.

- Ook op Rhederoord was er weinig weerstand uit de omgeving tegen de kap van bomen. Waarschijnlijk omdat er een goed plan achter zat, zodat vragen direct beantwoord konden worden. Voor de kap waren bordjes geplaatst waarop uitgelegd werd wat er ging gebeuren en waarom. Ook is er een vrijwilligersgroep, de vrienden van Rhederoord, die voor draagvlak kunnen zorgen en ambassadeurs zijn voor het landgoed. In de winter nadat er gekapt was, zag het bos er heel kaal uit, nu krijgt de beheerder complimenten omdat het bos er zoveel beter bij staat.

Vrijwilligers

- Op Den Dam zijn bij de voorlichtingsavond voor de oprichting van de vrijwilligersgroep (door Stichting Landschapsbeheer Gelderland) 40 mensen geweest en een groep van 15 mensen is daadwerkelijk overgebleven om het groen te onderhouden.
- De meeste gemeenten kunnen helpen bij het betrekken van vrijwilligers, bijv. via een vrijwilligerskoepel waar je evt. aansprakelijkheidsverzekeringen kunt onderbrengen.
- [Stichting Landschapsbeheer Gelderland](#) (SLG) heeft bij het opzetten van vrijwilligersgroepen ook allerlei veiligheidsinstructies voor vrijwilligers en daarnaast praktische tips en handreikingen voor vrijwilligers en eigenaren.

Afspraken

- De provincie maakt een lijst van deelnemers/partners incl. de emailadressen en stuurt het op aan de partners, zodat u elkaar kunt vinden voor vragen of advies (zie bijlage).
- Geldersch Landschap is beschikbaar voor vragen en advies voor de praktische uitvoering van de projecten voor Monumentaal Groen. Eerste contactpersonen voor vragen zijn Ciska van der Genugten en Ab van Dijk, contactgegevens van beide vindt u in de bijlage.
- Er wordt gewerkt aan een routewijzer voor voorbereiding, uitvoering, beheer en onderhoud van Monumentaal Groen.
- Er komt een lijst met tips voor 'laaghangend fruit' in het beheer van Monumentaal Groen.

SHARE Interreg IVB NWE
Programme Safeguarding
Heritage and Rural Economies

provincie
Gelderland